

Ylikoulutus on vaarallinen myytti

Suomalaisessa keskustelussa esiintyy aika ajoin väitteitä, että korkeakoulutettuja olisi liikaa ja että väestön koulutuksen tason nostaminen ei olisi enää kannatettavaa. Valitettavasti myös moni tutkija sortuu käyttämään termiä ”ylikoulutus” sen enempiä määrittelemättä, mitä sillä oikein tarkoitetaan. Perinteisesti ylikoulutuksella tarkoitetaan sitä, että henkilöllä on liikaa koulutusta työn tarpeisiin nähden. Ylikoulutuksen negatiivisista vaikutuksista ei ole kuitenkaan olemassa uskottavaa empiristä todistusaineistoa vuosikymmenien tutkimustyön jälkeenkään.

Ylikoulutukselle ei ole olemassa koherenttia teoreettista pohjaa, ja koulutuksen taloustieteen käsikirja suosittaa jopa koko käsitteestä luopumista nykytiedon valossa. Väestön koulutuksen ja hyvinvoinnin kasvun välinen yhteys on sen sijaan kiistaton. Ylikoulutus onkin vaarallinen myytti, jolla voidaan tehdä paljon vahinkoa, jos tämän annetaan vaikuttaa koulutuspoliittisiin päätöksiin.

Ylikoulutusta mitataan usein tilastoaineistoista ammattikohtaisen koulutusmittarin avulla. Ylikoulutetuiksi määritellään ne, jotka sattuvat olemaan mittaushetkellä koulutukseltaan yli ammatin keskimääräisen koulutustason.

Mittaamiseen liittyy kuitenkin lukuisia perustavanlaatuisia ongelmia. Koulutuksen rahalliset ja ei-rahalliset hyödyt realisoituvat yli henkilön koko

elinkaaren. Mikäli haluaisimme mitata ylikoulutusta, niin meidän pitäisi tehdä myös tämä mittaus yli elinkaaren ja ottaa huomioon myös muut hyödyt kuten esimerkiksi koulutuksen vaikutukset henkilön terveyteen.

Pelkästään jo korkeakoulutuksen sosiaaliset tuotot (esim. terveys ja yhteiskunnallinen aktiivisuus) saattaisivat riittää perusteeksi korkeakoulutukseen osallistumiseen. Ylikoulutus saattaa myös kertoa vain henkilöiden valikoitumisesta eri työpaikoille, sillä keskimääräistä korkeampi koulutus saattaa kompensoida henkilön sellaisten (kuten ei-kognitiivisten) kykyjen puutetta, joita ei voida suoraan havaita. Ylikoulutuksen mittaaminen ja sen syy-seuraussuhteiden selvittäminen ovat mahdottomia tehtäviä niin, että tulokset olisivat yleistettävissä koko väestön tasolle.

On lähes mahdotonta mitata ylikoulutusta ja selvittää sen syitä ja seurauksia – eikä siihen ole oikeasti tarvittakaan.

Miksi ylikoulutuksesta puhutaan sitten niin usein Suomessa? Voisiko olla, että ”ylikoulutus” on näppärä tekosyy, jonka avulla voimme välttää keskustelun epämieluisista mutta tärkeistä asioista. On helppoa sanoa, että joillakin koulutusaloilla vain on ylikoulutusta, kun

sen sijaan pitäisi pystyä puhumaan rakentavasti näiden alojen koulutuksen laadusta ja relevanttiudesta nykypäivän työelämässä.

Korkeakoulutettujen työttömyydestä on myös helppo syyttää mekaanista ”liikatuotantoa”, kun oikeasti pitäisi pystyä puhumaan siitä, miksi osa nuorista valitsee koulutusalan, jolla työllisyys ja ansiokehitys eivät tule olemaan hyviä. Korkeakoulujen uusien opiskelijoiden määrän lisääminen todennäköisesti parantaisi sosiaalista liikkuvuutta Suomessa, mutta tarvittavat resurssit voidaan jättää käyttämättä ylikoulutukseen vedoten. Ylikoulutus taipuu siis käyttäjän tarpeiden mukaan, vaikka sillä ei ole todellisuuspohjaa.

Missä vaiheessa Suomessa on luovuttu ajatuksesta, että väestön mahdollisimman korkea koulutustaso on tavoiteltava asia? Virkamieskeskustelussa korostetaan usein, että korkeakoulupaikkoja on jo nyt noin 60 prosentille ikäluokasta. Tässä keksityssä määrässä ei ole kuitenkaan koskaan ollut mitään järkeä, sillä korkeakoulutukseen voidaan pyrkiä muulloinkin kuin toisen asteen opintojen jälkeen.

Elinikäiseen oppimiseen joskus jopa kannustetaan. Suomessa on varsin laaja korkeakouluverkosto, mutta jostain syystä pyrimme parhaamme mukaan estämään nuorten pääsyn opintielle. Ei ihme, että nuoret turhautuvat ja koulutusvastaisuus saa jalansijaa kansalaiskeskusteluissa.

*Kauppätieteiden
tohtori Hannu Karhunen
aloitti vanhempana
tutkijana Palkansaajien
tutkimuslaitoksessa
1.6.2017.*

Joku voisi väittää, että väestön koulutustason nostaminen eli korkea-asteen opiskelupaikkojen määrän lisääminen olisi liian kallista. Etenkin yliopistokoulutus kuitenkin kannattaa jo rahassa mitattuna erittäin hyvin yksilölle, ja korkean osaamisen kysyntä todennäköisesti vain kasvaa työelämän murroksen myötä. Nyt Suomen väestön koulutuksen taso jää jälkeen OECD-maiden etujoukosta, kun samalla taloudellinen huoltosuhde heikenee väestön ikärakenteen muutoksen myötä.

Paikkamäärän lisääminen ja koulutuksen laadusta huolen pitäminen tulevat vaatimaan uusia resursseja, mutta meidän tulee kysyä, onko meillä Suomessa mitään muuta mahdollisuutta. Koulutus on ollut lyhyen historiamme aikana kenties tärkein hyvinvoinnin kasvun taustatekijä, ja ei ole syytä uskoa, ettei tämä keino toimisi edelleen.

Pahimmillaan ”ylikoulutus” -sana yhdistyy puheeseen, jonka tulemana koulutus nähdään turhana ja yhteiskunnan voimavaroja väärin käyttävänä toimintana. Tämän välttämiseksi olisikin syytä puhua asioista niiden oikeilla nimillä. Oli aiheena sitten korkeakoulutuksen heikko laatu, yliopistojen eri oppiaineiden opilasmäärien mielivaltaiset painotukset, työmarkkinoiden kohtaanto-ongelmat tai vaikkapa nuorten väärät odotukset eri koulutusalojen tuotoista, niin ylikoulutuksella ei ole näiden kanssa mitään tekemistä. Voisimme keskittyä meille oikeasti tärkeisiin asioihin. ■

